

Др Олга Панић Кавгић
Др Александар Кавгић

АКТУЕЛНИ ЈЕЗИЧКИ ПЕЈЗАЖ ГРАДА СОМБОРА: ЕМПИРИЈСКО-ТЕРЕНСКА СТУДИЈА*

Рад се бави описом и анализом језичких промена уочених у јавном простору града Сомбора од 2021. године до данас, насталих, осим услед свеопште језичке англоглобализације, и као последица текуће мигрантске кризе у Европи. Континуирано присуство миграната, претежно пореклом са Средњег истока, почиње да утиче на језички пејзаж Сомбора, који је увек био вишенационална средина, те се, као таква, већ и раније одликовала вишејезичношћу у јавном простору, али на другачији начин. Хипотеза у овом истраживању јесте да је дошло до уочљивих промена у језичком пејзажу града, и да је донедавна пракса исписивања одређених јавних језичких знакова на, пре свега, српском језику, на два писма, а неретко и на мађарском, уз одређен степен употребе енглеског као глобалног језика, сада промењена тако да одговара и потребама миграната, што ће бити потврђено квалитативном обрадом, приказом и класификацијом података добијених трогодишњим теренским истраживањем.

Кључне речи: језички пејзаж, град Сомбор, мигрантска криза, англосрпски, енглески језик.

1. Увод. Од 2016. године и почетака велике мигрантске кризе, у Сомбору се налази један од дванаест прихватних центара под окриљем Комесаријата за избеглице и миграције Републике Србије. Последично, у овом граду већ годинама привремено борави на хиљаде миграната, претежно пореклом са Средњег истока, који теже да доспеју у државе западне и северне Европе.

* Текст представља допуњену верзију саопштења под насловом *Уједињену мигрантску кризу на језички пејзаж града Сомбора*, заснованог на овом истраживању и изложеног на Међународном научном скупу *Језик и миграције*, одржаном на Филозофском факултету у Осијеку од 15. до 17. јуна 2023. године.

Поред других општијих глобалних и локалних језичких и нејезичких чинилаца, испрва релативно полако и неприметно, а у последње време све очигледније, и континуирано присуство ове популације почиње да утиче на језички пејзаж Сомбора, који се, као вишенационална и мултикултурна средина, већ и раније одликовао вишејезичношћу у јавном простору, али на другачији начин. Полазећи од споменуте новонастале ситуације, овај рад се бави описом и анализом језичких промена уочених у јавном простору града Сомбора од 2021. године до данас, и то пре свега оних промена које су делимично настале и као последица мигрантске кризе у Европи током последње деценије, а не само у склопу свеопште језичке англоглобализације.¹

Изучавање језичког пејзажа односи се на опис и анализу језичких знакова у јавном простору неког насељеног места или територије, чиме се може пуно сазнати о употреби језика и/или језика, језичкој политици, језичким контактима или пак ставовима локалног становништва према одређеним језицима или етничким групама. Хипотеза у овом истраживању јесте да је вишегодишње присуство миграната у Сомбору, поред споменуте англоглобализације, довело до уочљивих и значајних промена у језичком пејзажу, које се пре свега огледају у њима прилагођеним натписима у изложима локала, називима угоститељских објеката, исписаним гастрономским понудама, и то управо у деловима града у којима мигранти проводе своје слободно време изван прихватног центра, где се састају и хране. Донедавно пракса исписивања јавних језичких знакова на, пре свега, српском, а потом и мађарском језику, и на два писма – ћириличном и латиничном, уз одређен степен употребе енглеског као глобалног језика, сада је у тим деловима градског језгра допуњена или замењена одговарајућим натписима и другим текстуалним садржајима на енглеском или на хибридној енглеско-српској језичкој мешавини, искључиво латиничним писмом, те обогаћена употребом за ове просторе нетипичних културно специфичних речи и топонима.

Након трогодишњег теренског истраживања на улицама Сомбора и прикупљања узорака овакве језичке праксе, уочене промене овде су методологијом квалитативне обраде добијених података представљене на више нивоа језичке анализе – лексичко-семантичком, граматичком и правописном. Циљ рада био је да се уочене језичке појаве и промене опишу, класификују и представе одговарајућим примерима прикупљеним током теренског истраживања. Очекивано је да у раду буде потврђена хипотеза о уочљивим променама у градском језичком пејзажу, насталим како услед општег свепожимајућег утицаја енглеског језика у нашој средини у последњим деценијама, тако и, у овом специфичном случају, услед сталног присуства нове неаутохтоне популације у Сомбору, што може представљати полазну основу за даља слична истраживања у насељеним местима на такозваној балканској мигрантској рути.

¹ Термин ‘језичка англоглобализација’ (енг. *linguistic angloglobalization*) у контексту контактнојезичких проучавања у нашој средини уводи Прћић (Prčić 2003).

2. ПРОУЧАВАЊЕ ЈЕЗИЧКОГ ПЕЈЗАЖА. Језички пејзаж (енг. *linguistic landscape*) обухвата све писане текстове, језичке знакове и симболе који се налазе у јавном окружењу: уличне знакове, рекламне панове, називе фирми и локала, службене натписе и друге јавно видљиве текстове. Одражава вишејезичну природу заједнице, насељеног места или региона, пружа увид у ситуације језичких контаката, језичких промена и језичке виталности. Ландри и Бурис (LANDRY – BOURNIS 1997), пионири проучавања језичког пејзажа и творци термина *linguistic landscape*, дефинишу га као „језик јавних путоказа, рекламних панова, имена улица, места, натписа на радњама, као и јавних ознака на државним зградама који заједно чине језички пејзаж дате територије, региона или урбане агломерације“ (LANDRY – BOURNIS 1997: 25).²

За истраживање и тумачење језичког пејзажа од кључног су значаја два појма и термина – ‘јавни простор’ (енг. *public space*) и ‘јавни знак’ (енг. *public sign*). Како образлаже Худак (HUDAK 2021), под јавним простором подразумева се „онај простор који није приватно власништво, тј. улице, паркovi, тргови, јавне институције“, а у студијама језичког пејзажа најчешће се истражује „središte grada које обилује институцијама, радњама, локаlima, itd.“ (MILISAVIĆ 2016: 50–51). Иако постоје разна тумачења опсега појма ‘јавни знак’, у овом раду под њим ће се подразумевати искључиво његова писана језичка реализација, односно називи локала, фирми и продавница, натписи у њиховим изложима и на зидовима, што све потпада под споменуту дефиницију Ландрија и Буриса.

Истраживање језичког пејзажа, као релативно нова социолингвистичка дисциплина, пружа вредан оквир за проучавање међусобног утицаја језика, друштва и простора. Анализом видљивог језика у јавној сфери могуће је боље разумети динамику вишејезичности, језичких политика и конструкције идентитета унутар заједнице или региона. Проучавање језичког пејзажа зато пружа вредан алат истраживачима, али и доносиоцима одлука у сфери језика како би осмислили и донели релевантне језичке одлуке и промовисали инклузивне језичке праксе. Употреба више језика открива социокултурне и историјске интеракције унутар заједнице – видљиво и опипљиво присуство језика у јавном простору пружа јединствену перспективу за проучавање социолингвистичке динамике и језичких политика и идентитета у одређеној заједници. Краће речено, као што истичу Гортер (GORTER 2006) и Бломарт (BLOMMAERT 2013), језички пејзаж одражава језичку и културну разноликост заједнице, а Шохами, Бен-Рафаел и Барни (SHOHAMY – BEN-RAFAEL – BARNI 2010) нарочито указују на примере проучавања језичких пејзажа урбаних средина.

За овај рад нарочито је битна чињеница да је језички пејзаж блиско повезан с идентитетом, поготово с групним идентитетима, и да одражава језичку и културну разноликост заједнице у одређеном тренутку на одре-

² “The language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings combines to form the LL of a given territory, region, or urban agglomeration.”

ђеном простору. Сходно томе, што нарочито успешно илуструје Грбавац (GRBAVAC 2012a; 2015), кроз анализу језичког пејзажа могуће је разумети како се језици користе за идентитетско представљање одређене заједнице и њену инклузију или искључивање из друштвене свакодневице одређеног јавног простора, што ће управо бити приказано на примеру уочених промена у језичком пејзажу града Сомбора, који у овом погледу представља пример за остале градове изложене утицајима мигрантске кризе.

Тема овог рада уклапа се у оквире квалитативног истраживања језичког пејзажа и његовог значаја у разумевању контактних језичких феномена. Квантитативни приступ усредсређен је на фреквенцију и дистрибуцију језика у језичком пејзажу и подразумева бројање и мерење језичких елемената, као што су број знакова или уочених језика. Следствено, резултати квантитативних студија могу открити обрасце језичке доминације, виталности или маргинализације. Насупрот таквом приступу, овде одабрана квалитативна анализа истражује и описује социолингвистичка значења и интерпретације повезане с језичким пејзажом, разматра различите аспекте језичке употребе у јавном простору, те уочене језичке појаве посматра на одговарајућим нивоима језичке анализе, никад не губећи из вида ванјезички контекст. У крајњој инстанци, оба приступа као коначни циљ имају откривање основних друштвених и културних динамика испољених на плану свима видљивог језика у јавном простору.

2.1. ПРОУЧАВАЊЕ ЈЕЗИЧКОГ ПЕЈЗАЖА НА ПРОСТОРУ ЈУГОСЛАВИЈЕ. У последње две деценије, проучавање језичког пејзажа насељених места постало је веома актуелно и на просторима некадашње заједничке државе, нарочито у Србији, Хрватској и Босни и Херцеговини. Међу ауторима ван Србије, у светлу неких од тема којих ће се дотаћи овај рад, издвајају се већ споменута ауторка Грбавац (GRBAVAC 2012a; 2012b; 2013; 2015), са својим пионирским свеобухватним истраживањима идентитетски и, последично, језички подељеног јавног простора града Мостара, те њен коауторски рад с Јаспартом и Словинском (GRBAVAC – JASPAERT – SLOWINSKA 2015), у којем се описано стање пореди с двојезичном и двоидентитетском ситуацијом у белгијском граду Левену, као и, нешто раније, Димова (DIMOVA 2007), са својом анализом вишејезичних натписа у продавницама и њихових назива широм данашње Северне Македоније.

Језички пејзаж насељених места у Србији, и то претежно у Војводини, у протеклом периоду предмет је проучавања десетина аутора чије ће студије овде бити укратко представљене, при чему се перспектива из које су приступали обради прикупљеног материјала најчешће тиче вишејезичности одабраних средина и/или пак скоријег утицаја енглеског језика на аутохтони, по правилу већ одраније вишејезични, јавни простор којим, очекивано, доминира српски језик са своја два писма. Тако, на пример, Гајишин, Панић Кавгић и Кавгић (2011) дају детаљан и систематичан увид у утицај енглеског језика на јавни простор Новог Сада, док Милисавић (MILISAVIĆ 2016) систе-

матизује и класификује елементе англосрпског социолекта на улицама овог града. На значај језичког пејзажа у сагледавању мањинске језичке политике указује Недељковић Правдић (2015), утицај енглеског језика на језички пејзаж двојезичних русинско-српских средина у Војводини разматра Худак (HUDAK 2021), Валент (VALENT 2023) се бави сличним феноменима у већински словачким војвођанским насељима, а Вуковић (VUKOVIĆ 2012) описује вишејезичну слику на улицама Суботице. Док Сикимић и Номаћи (2016) на примеру банатских Бугара/Палћана у Србији осветљавају феномен језичког пејзажа меморијалних простора вишејезичних заједница, Сикимић (SIKIMIĆ 2016) сличну проблематику сагледава на примеру надгробних споменика Карашевака. Као један од најскоријих доприноса на овом пољу из перспективе страног аутора у Србији, Цанакис (CANAKIS 2018) примењује етнографски приступ идентитетском сагледавању језичког пејзажа центра Београда. Коначно, другачијим и/или нешто ширим тематским и теоријским приступом истичу се студије Ивковића (2015а; 2015б), Бугарског (BUGARSKI 2021) и Радовића (RAĐOVIĆ 2013). Први споменути аутор сагледава употребу ћирилице и латинице у јавној сфери, те жанровску дијграфију и семиотизацију писама, други однос језика, писма, политике и национализма кроз призму употребе ћирилице и/или латинице у јавном и медијском простору, док се трећи са антрополошке, етнолошке и лингвистичке тачке гледишта бави градом као симболом који оснажује и ствара значења везана за политичку сферу и колективне идентитете, кроз призму феномена града као текста, тј. ‘текста града’ (енг. *city-text*).

Наведени радови одабрани су и укратко представљени јер се у њима аутори махом дотичу специфичних тема и аспеката проучавања језичког пејзажа на овим просторима, попут традиционалних и новијих аспеката вишејезичности, утицаја енглеског као глобалног језика, идентитетских утицаја на друштвену заједницу и њен(е) језик(е) – тема у извесној мери повезаних и с проблематиком која ће бити осветљена у наставку овог текста.

2.2. Језички пејзаж Сомбора као вишенационалне и вишејезичне средине. Према подацима Републичког завода за статистику, попис становништва, домаћинстава и станова 2011. године у Републици Србији показао је да у Општини Сомбор живе припадници 21 националне заједнице, међу којима су најбројнији Срби (63,29%), Мађари (11,49%), Хрвати (8,23%), Буњевци (2,39%) и Роми (1,18%), док се у самом градском насељу етнички састав разликује незнатно – Срби чине 67,57%, Хрвати – 6,01%, Мађари – 5,98%, а Буњевци – 3,42% пописаног становништва.³ Уобичајена вишејезична ситуаци-

³ Како је мигрантска криза у град стигла отварањем Прихватног центра Сомбор крајем 2016. године, за сврхе овог истраживања релевантнијима су сматрани демографски подаци добијени пописом становништва 2011. године, него оног више од деценију касније. Веродостојности ради, у процентуалном смислу резултати новог пописа показују да у периоду између два пописа јесте дошло до великих демографских промена, али не толико у саставу становништва колико у његовој бројности. Наиме, број становника Сомбора у међувремену

ција у Сомбору, која подразумева употребу српског, мађарског и, у одређеним насељима, хрватског и буњевачког језика, те, следствено, ћириличног и латиничног писма, у складу је са Законом о службеној употреби језика и писама. Поред службене, јавна употреба језика и писама у Сомбору показује сличне тенденције и у пракси се не разликује у већој мери од службене.

У складу са споменутиим законом, називи јавних установа (административних, образовних, културних, здравствених, и слично) исписани су на српском језику, ћириличним и латиничним писмом, те на мађарском језику, латиничним писмом, као у примерима на Илустрацији 1:

Илустрација 1: Примери службене употребе језика и писама у Сомбору⁴

С друге стране, слична је ситуација и у домену јавне употребе језика и писама на улицама града,⁵ с извесним степеном варијација у исписивању текста на српском језику на оба писма – негде је, наиме, заступљена само латиница, а негде само ћирилица. Друга разлика у односу на службену употребу тиче се другог језика – наиме, чести су примери натписа и назива

је опао за преко 10%, али је етнички састав града у процентуалном смислу остао сличан, што је једино и релевантно за овакво разматрање вишејезичности у јавном простору.

⁴ Аутори у раду употребљавају искључиво своје фотографије настале током теренског истраживања на улицама града Сомбора од септембра 2021. до маја 2023. године.

⁵ У јавну употребу језика, као својеврсни хипероним који може да обухвати и службену употребу, за разлику од службених јавних знакова прописаних од стране власти (нпр. називи места и улица, саобраћајне ознаке, имена службених установа), у овом раду спадају приватни јавни знакови који се односе на језичке ознаке потекле од грађана, као што су називи фирми и локала, рекламе, огласи, плакати и слично. Према Недељковић Правдић (2015), разлике између службених и приватних ознака пружају увид у језичку политику одређене језичке заједнице, у односе моћи унутар те заједнице, а такође показују и какав је утицај глобализације на ту заједницу, што је посебно значајно за тему овог истраживања, због употребе елемената енглеског језика.

на српском језику у јавном простору без одговарајућег текста и на мађарском, а, опет, уз све чешћу употребу глобално распрострањеног енглеског језика, нарочито кад се ради о угоститељским објектима. Описани случајеви разнолике јавне језичке праксе видљиви су, рецимо, у називима аптека, адвокатских канцеларија, лекарских ординација, ресторана, мењачница, пекара, као на натписима у изложима угоститељских објеката, продавница, и слично. Тако, на Илустрацији 2, на књижари и папирници мађарског назива *Lilás*⁶ пише *KNJIZARA - KÖNYVKERESKEDÉS, BOŠNJAK MR ĐURO / BOŠNJAK MR ĐURO* је АДВОКАТ / ADVOKAT / ÜGYVÉD, ПЕКАРА *VOJVODANKA* је *ÉKSEK*, а *MENJACNICA / MEŃAČNICA* је, очекивано, и *PÉNZVÁLTÓ* и *EXCHANGE*.

Илустрација 2: Примери јавне употребе језика и исима у Сомбору

Управо представљена типична слика језичког пејзажа Сомбора, о којем није било претходних социолингвистичких истраживања, почиње да се мења у последњих неколико година, у извесној мери и услед релативно неочекиваних ванјезичких околности. Више десетина хиљада ратних и економских избеглица из сукобима захваћених подручја, махом са Средњег истока, од 2015. године полази на дуг пут ка државама западне и северне Европе. Мигранти се крећу такозваном балканском мигрантском рутом, на којој бораве у својству, ређе, тражилаца азила или, чешће, само у транзиту ка жељеним дестинацијама. Овакав развој догађаја утицаће на бројне друштвене аспекте регија и насељених места кроз која пролазе и у којима се задржавају – у овом раду ће, према сазнањима аутора⁶, први пут бити разматране језичке промене до којих је у овом периоду дошло у јавном простору на једној од зауставних тачака на балканској рути.

2.3. ВАНЈЕЗИЧКИ КОНТЕКСТ НОВИЈИХ УТИЦАЈА НА ЈЕЗИЧКИ ПЕЈЗАЖ СОМБОРА. Од самих почетака мигрантске кризе, од 2015/16. године до данашњег дана, на територији Републике Србије активно је седам центара за азил и дванаест

⁶ Примери употребе језика у јавном простору уочени на улицама Сомбора у целом раду биће дати тако да што верније одсликавају стварно стање, у смислу употребљеног писма, величине слова, великог почетног слова, и слично.

прихватних центара, међу којима и Прихватни центар Сомбор, у градском насељу Шикара. Под окриљем прихватног центра, али и на друге, махом илегалне начине, мигранти се у Сомбору задржавају недељама или месецима, а у ређим случајевима и више година, као неаутохтоно становништво у транзиту. Према етничкој структури, превладавају Авганистанци, Сиријци и Пакистанци, чији су матерњи језици, у већини случајева, арапски, паштунски, урду или персијски. Заједничко свима њима јесте, по правилу, макар основно знање енглеског језика које им је омогућило да се снађу на дугој и неизвесној мигрантској рути, што ће, показаће се, имати незанемарљив утицај на промене у језичком пејзажу које су предмет разматрања у овом раду.

Споменути Шикара и у њој постојећи Прихватни центар релативно су далеко од центра града који ће овде бити предмет проучавања језичког пејзажа, те би стога ваљало објаснити како и зашто су језичке промене настале баш овде, а не ближе Прихватном центру, три километра даље, како би се прво с правом могло претпоставити. Венац – старо сомборско градско језгро у облику неправилног трапеза или венца – омеђен је четирма прометним централним улицама, познатим као четири ‘венца’. На Илустрацији 3 види се положај прихватног центра, обележеног дебљим оквиром, у односу на центар града и Венац, уоквирен тањом линијом.

Илустрација 3: Положај Прихватног центара Сомбор у односу на Венац

На простору унутар ‘венца’ налази се претежно пешачка централна градска зона, сачињена од сплета улица и тргова, односно од главне градске улице – Краља Петра I – и неколико мањих попречних и паралелних, уз четири трга. Управо место на којем се главна улица спаја с Венцем војводе Степе Степановића представља пресудну тачку за почетак језичких промене-

на које ће касније узети маха у знатном делу градског језгра. Наиме, једина локација на отвореном где је у граду на почетку мигрантске кризе постојао слободан приступ интернету налазила се на углу споменуте две велике улице, што је значило да ће мигранти махом почети да се окупљају и бораве у његовој непосредној околини. Недуго потом тај део Венца војводе Степе Степановића добија, како међу мигрантима тако и међу грађанима Сомбора, неформални назив *фасиџ фуг сџипиџ* (енг. *fast food street* – улица брзе хране), због десетак тада отворених угоститељских објеката за продају брзе хране, који својом гастрономском понудом, прилагођеном навикама и могућностима придошлица али и језиком који први пут у новој средини могу да разумеју, постају иницијални репрезентативни примери промена у језичком пејзажу центра града. Оне ће се потом постепено проширити на сва четири ‘венца’ и описани простор унутар њих, али не и ван градског језгра, у којем мигранти током дана највише бораве и хране се у новоотвореним ресторанима с приступачним ценама, али и с њима прилагођеним језичким знацима. Зато је истраживање које ће бити представљено у наставку рада претежно и ограничено на централне градске улице.

3. ПРОМЕНЕ У ЈЕЗИЧКОМ ПЕЈЗАЖУ ЦЕНТРА ГРАДА СОМБОРА. По узору на истраживања језичког пејзажа споменута у Одељку 2.1., теренско истраживање језичког пејзажа Сомбора спроведено је на улицама централног градског језгра, од септембра 2021. до маја 2023. године, у пет етапа, да би се забележило што актуелније стање, али и уочене постепене промене и њихово ширење. Прва фаза истраживања подразумевала је бележење и фотографисање назива нових фирми и локала, претежно угоститељских објеката и продавница половне одеће отворених од почетка мигрантске кризе, као и натписа и текстова у њиховим изложима и на спољним зидовима. Најчешће уочени типови нових локала и фирми управо су били ресторани брзе хране и оријенталних специјалитета (22), продавнице половне одеће (9), те мењачнице и фирме за пренос новца у иностранство (7).

На овом месту ваља поновити и истаћи да је основна хипотеза на почетку истраживања била да је, осим опште англоглобализације, и вишегодишње присуство миграната са Средњег истока у Сомбору у немалој мери довело до уочљивих и значајних промена у језичком пејзажу, пре свега центра града, које се огледају у текстуалним садржајима прилагођеним овој популацији, превасходно у изложима локала и фирми, називима угоститељских и других објеката, и исписаним гастрономским понудама, и то у деловима града у којима мигранти проводе своје слободно време изван прихватног центра, где се састају и хране.

На основу прикупљеног материјала, претпоставка пре саме анализе била је да су основне одлике језика натписа на новоотвореним локалима, продавницама и фирмама, као и њихових назива, следеће:

- употреба елемената engleskog jezika, kroz tri pojavna oblika kontaktne jezičke situacije: engleski uporedo sa srpskim, engleski unutar srpskog i engleski bez srpskog, i, posledično, korišćenje isključivo latinичног писма;
- употреба хибридног енглеско-српског социолекта – англосрпског, на следећим нивоима језичке анализе: лексичко-семантичком, граматичком и правописном, поново, латиничног писма;
- употреба културно специфичних елемената пре мигрантске кризе нетипичних за ово поднебље, превасходно топонима и културно специфичних речи којима се означава храна поднебља с ког потиче новопридошла популација.

Прва два повезана феномена биће сагледана заједно и паралелно у Одељку 3.1., на основу Прћићевих (Prčić 2019) опажања о мешању два језика као последици сталног прилива лексичког и другог материјала из енглеског језика у српски, као и његовог одређења англосрпског као хибридне и спонтане творевине – „vrste srpskog jezika koji (sve više) odstupa od svojih normi i (sve više) biva upotrebljavan prema normama engleskog jezika“ (Prčić 2019: 78). Након тога ће у Одељку 3.2. бити представљена појава одређених културно специфичних језичких елемената који ће бити сагледани имајући у виду већ објашњену социолингвистичку ситуацију.

Репрезентативни примери забележених језичких знакова биће анализирани методологијом квалитативне обраде добијених података и представљени, нарочито кад се ради о хибридним језичким појавама, на неколико нивоа језичке анализе – лексичко-семантичком, граматичком и правописном. За разлику од класификација прикупљеног језичког материјала у већ споменутих Милисавић (Milisavić 2016), Худак (Hudak 2021) и Валент (Valent 2023), који су се сви бавили енглеским елементима у језичким пејзажима војвођанских насељених места, овде ће бити примењен другачији критеријум поделе анализираног садржаја. Наиме, наведени аутори сакупљени материјал, с извесним варијацијама, прво деле на енглеске елементе (а) у називима фирми и локала, (б) на рекламним паноима, плакатима и уличним огласима и (в) у натписима на вратима, зидовима и у изложима фирми и локала, а затим их анализирају на правописном, граматичком, семантичком и прагматичком нивоу. У овом раду ће, међутим, основни критеријум класификације бити споменута три начина на која се енглески јавља у српском, а затим ће, унутар њих, бити скренута пажња на извесне лексичко-семантичке, граматичке и правописне појаве.

3.1. ЕЛЕМЕНТИ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА И АНГЛОСРПСКИ. Нову функцију допунског језика енглески као одомаћени страни језик остварује на три већ уочена начина: „engleski se javlja unutar maternjeg jezika (na nivou reči kroz pozajmljivanje, te sintagmi i rečenica kroz kalkiranje, kao i kroz druge slučajeve primene uvezene norme, naročito one pravopisne), ili pored maternjeg jezika (s obezbeđenim prevodom, kada se ova dva jezika koriste istovremeno), ili čak iznad maternjeg

jezika (bez obezbeđenog prevoda, kao u ubacivanjima izgovorenog i napisanog engleskog jezika, kada je maternji jezik potisnut u celosti)⁷ (Prčić 2019: 19). Без обзира на то што у овом случају нагласак није само на енглеском као одомаћеном страном језику у Србији, већ и као допунском али и кохезивном језичком фактору који мигрантима с различитим матерњим језицима омогућује како основну међусобну комуникацију, тако и сналажење на улицама нове и непознате средине, и ову потоњу функцију енглески језик остварује на управо описана три начина који ће бити представљени у одељцима 3.1.1., 3.1.2. и 3.1.3.

3.1.1. ЕНГЛЕСКИ БЕЗ СРПСКОГ. Ситуација кад је језик средине потиснут готово у целости по правилу је уочљива код назива локала или продавница и, понегде, код њима припадајућих модификаторских елемената којима се описује квалитет услуге или тип делатности, што се види на Илустрацији 4. Тако су у споменутом *fascii fug cūriiū* и околним улицама отворени угоститељски објекти англофоних назива⁷ *premium quality GYROS WAY, TOP GRILL, GRILL BOX* и *SECOND HAND Shop*, хибридних назива (због употребе и неенглеских

Илустрација 4: Употреба енглеског језика без српског на улицама Сомбора

⁷ Поделу назива фирми и локала, на примеру језичког пејзажа Новог Сада, на англофоне, псеудоанглофоне, хибридне англосрпске и хибридне стране називе први пут дају Гајишин, Панић Кавгић и Кавгић (2011), а после је примењују Милисавић (MILISAVIĆ 2016) и Худак (HUDAK 2021). Осим споменутих група назива, међу новијим називима ресторана брзе хране у центру Сомбора постоје и три на италијанском језику – *LA CASA, LA MIGLIORE* и *VIA GUSTO*, због традиционалне и светски познате повезаности Италије и њене културе и језика са храном и кулинарством, пре свега управо с јелима попут пице или панцероте, које су такође у понуди новоотворених локала.

елемената) *GUSTO GYROS & PIZZA*, *MIKI GRILL* и *SECOND HAND SHOP ISSITEX*, али и продавнице под називом *gift, souvenir & book store PERGAMONA* и *second hand shop MAYA TEXTIL*.⁸ Симптоматично је да књижара, папирница и сувенирница *PERGAMONA* постоји на још два места у центру града, али се само у *фасџи фуг сџипију*, по свој прилици због знатно већег присуства миграната, именује као *gift, souvenir & book store*. Што се пак тиче назива споменуте продавнице половне одеће, он би делимично, због облика *TEXTIL*, спадао и у такозване псеудоанглофоне називе „који изгледају енглески, али због тога што садрже одређене правописне, граматичке и/или семантичке грешке, немају никакво значење у њему“ (НУДАК 2021: 5, према ГАЛИШИН – ПАНИЋ КАВГИЋ – КАВГИЋ 2011 и МИЛИСАВИЋ 2016).

3.1.2. ЕНГЛЕСКИ ПОРЕД СРПСКОГ. Енглески се јавља *и поред* српског кад оба језика наступају истовремено, као што је иначе, на пример, случај у филмовима с титлованим преводом. Као што се види на основу репрезентативних примера у Табели 1, у језичком пејзажу Сомбора енглески се поред српског јавља у називима локала и продавница, на рекламним паноима ресторана, најчешће у оквиру јеловника кад је текст пропраћен илустрацијама понуђених јела, или пак у оквиру самог текстуалног садржаја, без додатних илустрација. Примарни текст – онај који је у јавном простору видљив на првом или истакнутијем месту, и/или је исписан већим словима – најчешће је, условно речено, на српском језику, и то искључиво на латиничном писму, док је секундарни текст по правилу на енглеском, иако ситуација може да буде и обрнута, као у примерима (1), (3) и (4), у Табели 1.

ПРИМАРНИ ТЕКСТ (на првом месту и/или већим словима)	СЕКУНДАРНИ ТЕКСТ (на другом месту и/или мањим словима)	МЕСТО ИЛИ ТИП ТЕКСТА у језичком пејзажу Сомбора
1. SECOND HAND	DRUGA RUKA	назив продавнице
2. Palačinke	pancakes	рекламни пано с илустрацијама
3. CORN DOGS	KOBASICA U KUKURUZNOM TESTU	рекламни пано с илустрацијама
4. Gyros	Giros Mega, Giros Veliki, Giros Mali	јеловник на рекламном пану с илустрацијама
5. ŠIŠ ĆEVAP	SIS KEBAB	јеловник на рекламном пану с илустрацијама
6. PILEĆE BELO	CHICKEN BREAST	јеловник на рекламном пану с илустрацијама
7. PILEĆE BELO SLANINA	CHICKEN BREAST BACON	јеловник на рекламном пану с илустрацијама
8. DIM. BATAK	SMOKED CHICKEN LEG	јеловник на рекламном пану с илустрацијама

⁸ Услед просторних и тематских ограничења наметнутих предвиђеним обимом рада, у одговарајућим категоријама биће набројани само репрезентативни примери одређене језичке праксе, или пак они који неком својом специфичношћу заслужују посебну пажњу.

9. INDEX	INDEX SANDWICH	јеловник на рекламном панону с илустрацијама
10. PIZZA SA PILETINOM	CHICKEN PIZZA	јеловник на рекламном панону без илустрација
11. PITA SA DIMLJENIM BATAKOM U KAJMAKU (testo, dimljeni batak, kajmak, začini, biljna mast)	PIE WITH SMOKED DRUMSTICK IN CREAM (dough, smoked drumstick, cream, spices, vegetable fat)	јеловник на рекламном панону без илустрација
12. BUREK (testo, junetina, luk, začini, biljna mast)	MEAT PIE (dough, 100% beef, onion, spices, vegetable fat)	јеловник на рекламном панону без илустрација
13. PITA SA BELIM MESOM (testo, pileće belo meso, luk, začini, biljna mast)	PIE WITH CHICKEN BREAST (dough, chicken breast, onion, spices, vegetable fat)	јеловник на рекламном панону без илустрација
14. PITA SA ZELJEM (testo, zelje, sir, začini, biljna mast)	PIE WITH SPINACH (dough, spinach, cheese, spices, vegetable fat)	јеловник на рекламном панону без илустрација
15. PITA SA VIŠNJOM (testo, višnja, nadev, začini, biljna mast)	CHERRY PIE (dough, cherry stuffing, spices, vegetable fat)	јеловник на рекламном панону без илустрација

Табела 1: Употреба енглеског језика поред српског на улицама Сомбора

У приказаним примерима овакве језичке праксе секундарни текст добијен је применом једног од следећих преводних поступака: директног или структурног превођења, културне супституције или функцијске апроксимације, према подели преводних поступака у Прћић (PRĆIĆ 2008; 2019). Директним превођењем добијени су парови као што су *doručak* = *breakfast*, *sendviči* = *sandwiches*, *palačinke* = *pancakes*, *luk* = *onion*, *začini* = *spices*, *dimljeni batak* = *smoked chicken leg*, те *second hand* = *druga ruka*, док је културно специфични израз *šiš čevap* постао *sis kebab*, о којем ће више речи бити у Одељку 3.2. Уочени су и случајеви обогаћеног ‘превода’ примарног текста који изворно није нити енглеска нити српска реч – грчка културно специфична реч *gyros* ‘преведена’ је као *giros mega*, *giros veliki*, *giros mali*, а *index*⁹ је постао *index sandwich*. Структурно превођење или калкирање примењено је у примерима *pizza sa piletinom* = *chicken pizza*, *pita sa višnjom* = *cherry pie*, *biljna mast* = *vegetable fat*, *pita sa dimljenim batakom u kajmaku* = *pie with smoked drumstick in cream*, док је функцијска апроксимација, „која podrazumeva izražavanje sadržaja iz L₁ leksičkim sredstvima u L₂, tako da se što bliže i što vernije odrazi funkcija denotata” (PRĆIĆ 2019: 179), употребљена у случајевима као што су *kobasica u kukuruznom testu* = *corn dogs* и *pileće belo* = *chicken breast*. Српске културно специфичне речи *burek*, *kajmak*, *zelje* и *junetina* поступком културне супституције постале су *meat pie*, *cream*, *spinach* и *beef*. Коначно, у вези с последњим паром, *junetina* је преведена као *100% beef*, што је још један културолошки доказ у прилог тези да је језик новоотворених локала и продавница превасходно прилагођен мигрантској популацији, њеним потребама и навикама.

⁹ Реч *index* са овим значењем, добијеним накнадном секундарном семантичком екстензијом у српском, у енглеском језику уопште не постоји, тако да је објашњавајући елемент *sandwich* у преводу оправдано додат.

3.1.3. ЕНГЛЕСКИ УНУТАР СРПСКОГ. Енглески се јавља унутар српског „на нивоу речи кроз позајмлјивање, те синтагми и реченица кроз калкирање, као и кроз друге случајеве примене уvezене норме, нарочито оне правописне“ (PRČIĆ 2019: 19). Овакве појаве својствене су англосрпском, раније споменутом језичком хибриду, а испољавају се на свим нивоима језичке анализе. Истраживањем језичког пејзажа центра Сомбора, уочени су следећи репрезентативни примери, на (а) лексичко-семантичком, (б) граматичком и (в) правописном нивоу:

(а) интерполација енглеских речи или дужих израза у околни текст на српском, готово по правилу без икакве адаптације систему српског језика, и то

- унутар синтагме као минималног језичког контекста: *box paket, MODA SHOP, cheddar šiš, chicken specijal, coleslaw salata, chef sos, chickenburger obrok, cheeseburger obrok, BBQ obrok, steak obrok, dupli bacon obrok, classic burger obrok, spicy burger obrok, top burger obrok, pizza parče, pizza vegetarijana, spicy krilca, combo vešalica, grčki gyros by solunac, MIX za vas*, или
- унутар целог текстуалног садржаја (нпр. јеловника) као оптималног језичког контекста, без понуђеног српског еквивалента: *EASY BITES, FINGER FOOD, KIDS MENU, BURGERS, Healthy & Good, onion rings, ring onion, pepper ring, chilli, chili pepper, steak, nuggets, chicken nuggets, tuna wrap, chickenburger, cheeseburger, Grill Box Burger, Extra Burger, Classic Burger, Kentucky Burger, BBQ, Classic BBQ, grill mix, kul mix, krispis*,¹⁰ *gyros, gyros chickens, pizza – chicken* (једина врста пице чији је назив у једном од јеловника исписан на енглеском језику уместо на српском, опет због прилагођавања навикама миграната);

(б) српским лексичким средствима редовно се пресликава енглеска именичка синтагматска структура по моделу ИМЕНИЦА_{НОМ} + ИМЕНИЦА_{НОМ}: *pečurka salata, tuna salata, testo salata, tri sira obrok, burger 3 sira, batačići povrće*;

(в) готово у потпуности изостаје транскрипција на описани начин интерполираних елемената из страног језика (*pizza, francebox, cheeseburger*), а неретко су и саме неадаптиране стране речи и заштићена робна имена погрешно написана (*tzaciki, Schwepps*); под утицајем енглеске правописне норме, сви чланови вишечланих назива, иако су у питању српске речи, написани су великим почетним словима (*Orijentalni Kolači, Gurmanska Pljeskavica, Pohovano Pileće Belo Meso, Pileći Štapići u Susamu, Omlet u Somunu, Panirani Kolutići Luka*), а српски латинички натписи пишу се без одговарајућих дијакритичких знакова (*cevapi, bela vesalica, pizza parce*).

3.2. КУЛТУРНО СПЕЦИФИЧНЕ ЈЕЗИЧКЕ ПОЈАВЕ. Под културно специфичном речи (енг. *culture-specific word*) подразумева се „reč bilo koje morfološke strukture – prosta, složena ili frazna leksema, poput engleskih izraza *MUFFIN, IMPEACH-*

¹⁰ *Kul* и *krispis* представљају једина два примера у овој категорији у којима је примењено начело транскрипције, односно где је избегнуто дословно преписивање оригинала из енглеског језика.

MENT, TRAINSPOTTING ili CHANCELLOR OF THE EXCHEQUER, kojom se izražava koncept specifičan za određenu kulturu koji ne postoji u potpuno istom obliku ili uopšte ne postoji u drugoj kulturi” (PRČIĆ 2008: 415).¹¹ У овом раду културно специфичним језичким елементима, осим уобичајених израза за појмове из семантичких поља хране, пића, одеће, обичаја, манифестација, административног уређења и слично, сматраће се и називи локала који представљају топониме западноазијских географских објеката,¹² претежно с подручја Средњег и Блиског истока, и то пре свега због њиховог асоцијативног значења и идентитетске, симболичке и кохезивне снаге за припаднике мигрантске заједнице као најчешће посетиоце новоотворених локала.

Тако два идентитетски веома значајна назива новоотворених ресторана – *Damascus* (енглески и истовремено међународни егзоним) и *Al Firat* (турски ендоним) – означавају објекте друштвене географије: Дамаск (српски егзоним), главни град Сирије, државе из које и потиче највећи број приспелих миграната, те физичке географије: Еуфрат (српски егзоним), најпознатија река у западној Азији, која протиче кроз Турску, Сирију и Ирак и са својом долином представља извориште месопотамске цивилизације. С обзиром на то да су оба објекта у власништву особа са споменутог поднебља (турских држављана, који су своје географско порекло обелоданили уз назив локала видно истакавши одговарајуће телефонске бројеве), занимљиво социолингвистичко опажање односи се на језичке знаке које су одлучили да употребе на уличним рекламним паноима својих ресторана. Као што је видљиво на Илустрацији 5, осим енглеске речи *RESTAURANT* као сегмента назива локала, остатак текста је, недоследно, дат или само на енглеском – *Gyros* (уз поновљену констатацију да је овај израз семантички и облички транспарентан говорницима српског), или као позајмљеница транскрибована на српску латиницу, нетранспарентног значења, али пропраћена одговарајућом сликом – *krispis*, или пак искључиво на српском језику, латиницом, уз понеку правописну неправилност (*Orijentalni Kolači, Piletina na žaru, Cevapi, pečena piletina, pileći gyros, piletina sa pomfrijem i pirinčom, pečeno pile*).

На основу језичког представљања својих локала, као и српске тробојке која се налази на зиду изнад сваког од натписа на Илустрацији 5, свесна је намера власника да, осим мигрантске заједнице на коју утичу јаком идентитетском и симболичком асоцијативном снагом наведених топомина, привуку и домицилно становништво, текстуално и визуелно им чинећи своју понуду привлачном. Приметан је, дакле, према Јакобсоновој (ЈАКОБСОН 1960)

¹¹ “A CULTURE-SPECIFIC WORD in L1 is a word, of any morphological structure – simple, complex, compound, phrasal, like *muffin, impeachment, trainspotting, Chancellor of the Exchequer*, respectively – expressing a concept specific to C1, which does not exist in exactly the same or any form in C2...”

¹² Овде ће се под термином ‘топоним’ подразумевати име сваког географског објекта, како из домена друштвене географије (називи насељених места, држава, региона, и слично), тако и физичке географије, попут, на пример, имена рељефних и хидрографских облика.

класификацији језичких функција, нагласак на афективној и апелативној функцији у односу на прву циљну групу, те информативној и апелативној у односу на другу. Стога је апелативна функција заједнички именитељ и могући кохезивни друштвени фактор кад се ради о обе циљане заједнице.¹³

Илустрација 5: Примери употребе страних топонима као културно специфичних израза

Осим оваквих топонимâ, културно специфичне речи са поднебља мигрантске популације које се први пут срећу на улицама Сомбора претежно припадају семантичком пољу хране, односно, лексичком пољу назива јела. Како наглашавају Панић Кавгић и Филиповић Ковачевић (2020: 138), „језички и културолошки најотворенијим чини се поље гастрономије, нарочито кад се ради о такозваној брзој храни, која и сама представља културно експанзиван појам“. Тако се у граду одавно уочавају натписи или напољу истакнути садржаји јеловникаâ са речима којима се означавају оријентална месна јела (искључиво без свињског меса), као што су *кебаб*, *шиш кебаб*, *донер*, или пак разне врсте оријенталних слаткиша – осим већ увелико познатих и давно одомаћених речи попут *баклаве*, *џурумбе* и *алве* (*халве*), сад су ту, на пример, и у Сомбору претходно мање распрострањени *кагаиџ*, *џисџаџи кагаиџ* и *кеџкул* (односно, у јавном простору, *kadaif*, *pistachio kadaif* и *keshkul*). У вези с првом споменутом групом, тренутно је у току својеврсно лексичко надметање између, с једне стране, речи *кебаб* (односно, његовог приближног синонима *донер кебаб*, или само *донер*, од турск. *döner*), као, уз извесне фонолошко-ортографске варијације, заједничког турско-курдско-персијско-арапског културно специфичног израза и, с друге, његовог грчког

¹³ Овде се под афективном функцијом, која се још назива и емоционалном или експресивном, пре свега подразумева и препознаје став западноазијских власника локалâ да употребом топонимâ и назива јелаâ са тих простора шаљу и снажну личну поруку о сопственом поимању идентитетског значаја оваквог језичког поступања којим желе да побуде слична осећања и код мигрантске популације. С друге стране, заједничка апелативна, тј. конативна, функција готово се подразумева, с обзиром на циљ сваког угоститељског објекта да, између осталог, и језичким средствима привуче пажњу примаоца поруке – потенцијалног госта, у овом случају и миграната са споменутог поднебља, и аутохтоног домаћег становништва.

културно специфичног парњака, речи *īuros*. Осим што се, по правилу, припремају од различитих врста меса, начин приправљања и служења ових јела веома је сличан, па их домаће становништво у Сомбору углавном именује кровним термином *īuros*, као хиперонимом који је људима с овог поднебља ближи због кебабу сличног грчког јела на које се односи, а с којим су се многи Сомборци већ раније упознали у Грчкој. Ваља, међутим, још једном напоменути да се ни реч *īuros* (тј. *giros*, са својом енглеском варијантом *gyros*) и, следствено, јело које означава, никада пре доласка миграната нису могли срести у језичком пејзажу и гастрономској понуди Сомбора. С друге стране, постоје локали који било својим називом (нпр. *SULTAN DONER*), било натписима и/или истакнутим јеловником, јасно дају до знања, пре свега мигрантима, да служе управо кебаб, с одговарајућим саставом овог јела, као у примерима уличних натписа на Илустрацији 6.

Илустрација 6: Културно специфичне речи *kebab* и *doner* први пут на улицама Сомбора

3.3. ПРИМЕРИ ДРУГАЧИЈЕ ЈЕЗИЧКЕ ПРАКСЕ. Током спроведеног теренског истраживања уочено је да неки ресторани брзе хране свој језик нису прилагодили потребама миграната, из разлога о којима се може само нагађати, те они овде неће ни бити предмет разматрања. Такви су називи и натписи који или уопште не узимају у обзир чињеницу да потенцијални гости локала можда не разумеју српски језик, или пак они иза којих се крије став власника да су понуђени текстуални и визуелни садржаји довољно информативни и јасни да и неаутохтона популација схвати о каквој је понуди реч. Скаларно посматрано, овакви случајеви крећу се од (а) мигрантима потпуно неразумљивог јеловника кинеске брзе хране на српском језику, ћириличним писмом (истина, уз једно завршно *WELCOME* на дну изложеног јеловника, као и неколико пропратних слика), преко (б) детаљне понуде топлих сендвича, панцерота, салата и послastiца на српском (уз употребу њима неразумљивих овдашњих културно специфичних речи као што су *kulen*, *somun* и *pršut*) – али барем на мигрантима разазнатљивијем латиничним писму, па до (в) донекле транспарентнијих израза на српском (од којих су неки споменуте оријенталне културно специфичне речи, неретко допуњене хибридном англо-српском творевином), латиничним писмом: *šiš ćevap extra ponuda*, *šiš rollovani*, *šiš susam*, *šiš dupli*, *kebab mali*, *kebab veliki*, те натпис *kebab*, *pomfrit* и *kola limenka*, као обједињена оброк-понуда.

Узимајући у обзир неколико наведених случајева, на крају овог разматрања ваља нагласити да примери потоње језичке праксе представљају изузетке међу текстуалним садржајима видљивим на новоствореним угостиољским локалима у центру града, пошто су забележени на само четири места,

од анализирана 22 ресторана брзе хране овог типа. Другим речима, у великој већини анализираних назива, натписа и других исписаних садржаја, макар у њиховим најрелевантнијим сегментима, приметна је употреба језика који би мигрантима требало да олакша сналажење у новој средини, а која по правилу има један од појавних облика представљених у одељцима 3.1. и 3.2.

4. Закључци. Резултати описаног истраживања недвосмислено потврђују претпоставку да је језички пејзаж центра града Сомбора у извесној мери промењен у последњих неколико година, и то на следеће начине:

- увођењем још једног језика поред службеном употребом прописаних и у јавној употреби вековима укорењених аутохтоних језика – српског и мађарског, при чему елементи трећег језика – енглеског – нису увек уведени доследно и исправно, тако образујући језичке творевине које иначе припадају хибридном енглеско-српском социолекту – англосрпском, на лексичко-семантичком, граматичком и правописном нивоу, што је у раду потврђено многобројним примерима прикупљеним на градским улицама током периода од готово три године;
- употребом енглеског језика без српског, упоредо са српским и унутар српског, што је довело до готово потпуне превласти латиничног писма у анализираним текстуалним садржајима у јавном простору, за разлику од других натписа који нису били предмет интересовања и у којима је и даље очувана употреба српског језика на ћириличном и латиничном, те мађарског на латиничном писму, како је и било описано у Одељку 2.2;
- појавом извесних нових културно специфичних језичких елемената у јавном простору – топонимâ и називâ јелâ нетипичних за ово поднебље.

Потврђена је и претпоставка да је до наведених промена дошло пре свега у деловима града у којима се највише окупљају мигранти, због отварања локала и продавница, преваходно угоститељских објеката и продавница половне одеће, које су највише и намењене тренутним потребама ове популације.

Наведене промене довеле су до тога да би главне одлике актуелног језичког пејзажа центра града Сомбора стога биле следеће:

- на почетку нагли, а сада спорији али континуирани продор елемената енглеског језика, латиничног писма и нових културно специфичних речи и топонима у јавни простор, и, следствено,
- јасно уочљиви многобројни примери како употребе енглеског језика тако и англосрпског, те, последично, нарушена норма српског језика у јавном простору на готово свим нивоима језичке анализе.

Претходна ставка у овом случају није нужно последица искључиво већ пословично озлоглашеног вишедеценијског ширења енглеског језика у свим сферама живота, о чему је код нас, поред десетина других аутора, највише писао Прћић (Prčić 2019; 2023), ову глобалну појаву назвавши ‘језичком англуманијом’. Овде се наиме ради о, мање или више успелом и мање или више језички правилном, прилагођавању одређених аспеката језика јавног простора потребама новопридошле популације која не зна језик(е) домицил-

ног становништва. Овакве промене условљене су, дакле, не само споменутом језичком модом већ обострано прагматичним разлозима – како за домаћу, тако и за мигрантску заједницу.

Следствено, из семантичко-прагматичке перспективе, последица употребе оваквог језика по правилу не би требало да буде неразумевање текстуалног садржаја упућеног примаоцу поруке (у овом случају, мигрантима), за разлику од последица сличне употребе енглеског и/или англосрпског у српским медијима, кад су примаоци поруке изворни говорници српског и кад се показало да постоји шум у комуникацији између новинара и читалаца (PANIĆ KAVGIĆ 2023), или кад ни словачко ни српско становништво у неколико насељених места у Војводини, којем су овакви англицизирани јавни језички знаци једино и намењени, делимично или потпуно не разуме њихово значење (VALENT 2023). Свакако да овакав шум и на улицама Сомбора остаје потенцијалан проблем кад се ради о домаћем становништву као примаоцима поруке, односно, изворним говорницима пре свега српског или мађарског језика, али, као што је већ више пута наглашено, преведен или дописан садржај на енглеском језику превасходно је усмерен ка припадницима новопритишлих популације чији је једини заједнички језички именитељ управо изврстан, макар и најнижи, степен познавања енглеског језика.

На ширем плану, резултати овог истраживања доприносе већ много пута потврђеној чињеници да језички пејзаж није статичан, већ подложен променама чак и унутар веома кратких периода од свега неколико година. Но, поред већ познатих закључака да дијахрона анализа података и спровођење лонгитудиналних студија могу да открију промене у јавној употреби језика и утицај друштвених, политичких и економских фактора на језик уличних натписа и назива, те да праћење промена у језичком пејзажу пружа вредне увиде у одржавање, угрожавање или ревитализацију језика, аутори се надају да је овај рад, поред већ проучаваног и описиваног глобално распрострањеног утицаја енглеског језика у јавном простору, из социолингвистичке перспективе осветлио и један нов феномен у нашој средини, у којој донедавно готово да није било ближег и интензивнијег, а поготово не свакодневног контакта са културама поднебља с ког потиче садашња мигрантска популација у овом делу света.

ИЗВОРИ

- Град Сомбор*. Званична интернет презентација. <<https://www.sombor.rs/>> 10. 6. 2023.
- Закон о службеној употреби језика и писама*. <https://www.croso.gov.rs/storage/files/propisi/Zakon_o_sluzbenoj_upotrebi_jezika_i_pisma.pdf> 10. 6. 2023.
- Комесаријат за избеглице и миграције, Република Србија* – Центри за азил и прихватни центри. <<https://kirs.gov.rs/cir/azil/centri-za-azil-i-prihvatni-centri>> 10. 6. 2023.
- Републички завод за статистику*. <<https://www.stat.gov.rs/sr-Cyrl>> 10. 6. 2023.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- ГАЛИШИН, Весна, Олга Панић Кавгић, Александар Кавгић. Енглески у Новом Саду. Ве-ра Васић, Гордана Штрбац (ур.). *Говор Нове Сага – свеска 2: морфосинтаксичке, лексичке и прајмајичке особине*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2011, 594–612.
- ИВКОВИЋ, Дејан. Језички крајолик Србије (први део): перцепција присуства ћирилице и латинице у јавној сфери. *Антропологија* 15/2 (2015а): 87–110.
- ИВКОВИЋ, Дејан. Језички крајолик Србије (други део): Језички крајолик Србије: жанровска диграфија и семиотизација писама. *Антропологија* 15/3 (2015б): 69–99.
- НЕДЕЉКОВИЋ ПРАВДИЋ, Марија. Значај језичког пејзажа у проучавању мањинске језичке политике. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* 58/1 (2015): 37–50.
- ПАНИЋ КАВГИЋ, Олга В., Соња Д. Филиповић Ковачевић. Језички и културолошки елементи у практичној настави енглеско-српских језичких контаката за студенте српског језика и књижевности. *Наслеђе* 46 (2020): 125–144.
- СИКИМИЋ, Биљана Љ., Мотоки Ј. НОМАЋИ. Језички пејзаж меморијалног простора вишејезичних заједница: банатски Бугари/Палћани у Србији. *Јужнословенски филолоџ* 72/1–2 (2016): 7–31.
- *
- BLOMMAERT, Jan. *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes: Chronicles of Complexity*. Bristol: Multilingual Matters, 2013.
- BUGARSKI, Ranko. *Saga o ćirilici: ogledi o jeziku i nacionalizmu*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2021.
- CANAKIS, Costas. Contesting Identity in the Linguistic Landscape of Belgrade: An Ethnographic Approach. *Belgrade English Language and Literature Studies – BELLS* 10 (2018): 229–258.
- DIMOVA, Slobodanka. English Shop Signs in Macedonia. *English Today* 23/3–4 (2007): 18–24.
- GORTER, Durk (ed.). *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Bristol: Multilingual Matters, 2006.
- GRBAVAC, Ivana. *Jezični identitet i jezični krajobraz u Mostaru*. Doktorska disertacija. Mostar: Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, 2012a.
- GRBAVAC, Ivana. Pregled istraživanja jezičnoga krajobraza. *Hum* 9 (2012b): 67–88.
- GRBAVAC, Ivana. Linguistic Landscape in Mostar. *Jezikoslovlje* 14/2–3 (2013): 501–515.
- GRBAVAC, Ivana. Simboli statusa i moći: etnolingvistički identitet u jezičnom krajobrazu podijeljenoga grada – ‘in vitro’ i ‘in vivo’. Ivica Šarac (ur.). *Identitetska i kulturna raznolikost BiH. Zbornik radova*. Mostar: Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, 2015, 481–505.
- GRBAVAC, Ivana, Koen JASPAERT, Dominika SLOWINSKA. The Linguistic Landscapes of Mostar and Leuven: A Comparative Study. Azamat Akbarov (ed.). *The Practice of Foreign Language Teaching*. Cambridge: Cambridge Scholarly Publishing, 2015, 255–267.
- HUDAK, Martina. *Elementi engleskog jezika u jezičkom pejzažu rusinsko-srpskih dvojezičnih sredina u Vojvodini*. Neobjavljen masterski rad. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2021.
- JAKOBSON, Roman. Linguistics and Poetics. Thomas Sebeok (ed.). *Style in Language*. Cambridge, MA: MIT Press, 1960, 350–377.
- LANDRY, Rodrigue, Richard Y. BOURHIS. Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology* 16/1 (1997): 23–49.

- MILISAVIĆ, Dajana. *Elementi anglosrpskog na uličnim natpisima u Novom Sadu*. Neobjavljen masterski rad. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2016.
- PANIĆ KAVGIĆ, Olga. *Koliko razumemo nove anglicizme*. Drugo, elektronsko, izdanje. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2023. <<https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-754-3>> 8. 8. 2023.
- PRČIĆ, Tvrtko. Is English Still a Foreign Language?. *The European English Messenger* 12/2 (2003): 35–37.
- PRČIĆ, Tvrtko. Culture-Specific Words and How to Deal with Them in Bilingual Dictionaries. Katarina Rasulić, Ivana Trbojević Milošević (eds.). *International Conference “English Language and Literature Studies: Structures across Cultures”. ELLSSAC Proceedings. Volume 1*. Belgrade: Faculty of Philology, University of Belgrade, 2008, 415–421.
- PRČIĆ, Tvrtko. *Engleski u srpskom*. Treće, elektronsko, izdanje. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2019. <<https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-512-9>> 15. 4. 2023.
- PRČIĆ, Tvrtko. *Srpski sa engleskim: osnove kontaktno-kontrastivne lingvistike*. Prvo, elektronsko, izdanje. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2023. <<https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-784-0>> 1. 9. 2023.
- RADOVIĆ, Srđan. *Grad kao tekst*. Beograd: XX vek, 2013.
- SHOHAMY, Elana, Eliezer BEN-RAFAEL, Monica BARNI (eds.). *Linguistic Landscape in the City*. Bristol: Multilingual Matters, 2010.
- SIKIMIĆ, Biljana. Jezički pejzaž Karaševaka: nadgrobnici spomenici. *Folkloristika* 1/2 (2016): 43–63.
- VALENT, Vladimir-Vanja. *Uticaj engleskog jezika na jezički pejzaž većinski slovačkih sredina u Vojvodini*. Neobjavljen masterski rad. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2023.
- VUKOVIĆ, Petar. Jezični krajobraz Subotice. *Godišnjak za znanstvena istraživanja* 4 (2012): 163–178.

Olga Panić Kavgić
Aleksandar Kavgić

THE PRESENT-TIME LINGUISTIC LANDSCAPE OF THE CITY OF SOMBOR: AN EMPIRICAL FIELD STUDY

Summary

The paper describes and analyzes language changes observed in the public space of the city of Sombor from 2021 to the present day, that have arisen both as a result of the continuous linguistic angloglobalization processes in the past few decades, and, more specifically, of the ongoing migrant crisis in Europe over the last several years. Since one of the twelve reception centres established by the Serbian Commissariat for Refugees and Migration is located in Sombor, thousands of migrants, mostly from the Middle East, have been temporarily residing in the city, seeking to ultimately reach Western and Northern European countries. Initially relatively slowly, and more recently increasingly apparently, the continuous presence of this population is beginning to impact the lin-

guistic landscape of Sombor, which has always been a multiethnic and multicultural environment and was thus previously also characterized by multilingualism in its public space, but in a somewhat different way.

The hypothesis in this research is that the prolonged presence of migrants in Sombor, along with the above-mentioned ubiquitous ongoing processes of linguistic angloglobalization, has led to noticeable changes in its linguistic landscape, primarily reflected in adapted signs in shop windows, names of restaurants, menu items, especially in those parts of the town where migrants spend their free time outside the Reception Centre, where they meet and eat. Following the introductory remarks on the topic, the main hypothesis, aims and methodology of this research, more information is given on the notion and study of 'linguistic landscape'. As a relatively new but already highly relevant sociolinguistic discipline, the study of linguistic landscape refers to the description and analysis of linguistic signs in the public space of a settlement or territory, and can reveal a great deal about language use, language policy, linguistic contact, cultural identity issues or local attitudes towards certain languages and ethnic groups. When it comes to Sombor and its linguistic landscape, the long-established practice of writing public language signs in, primarily, Serbian (with its two scripts – Cyrillic and Latin), and, also, Hungarian, with a certain degree of more recent use of English as *the* global means of communication, has now been supplemented or replaced in these central parts of the city by signs in English and/or a Serbian-English hybrid, known as Angloserbian, always in the Latin script. Another new component in the city's linguistic landscape is the use of certain culture-specific words and expressions originating from the Middle East.

The central section of the paper focuses on describing, analyzing and classifying examples of the above-described recent language practice in Sombor. Upon conducting field research in the city's central streets and collecting samples of such practice, the changes observed are presented at multiple levels of linguistic analysis – lexical-semantic, grammatical and orthographic, by means of applying the methodology of qualitative analysis. Furthermore, as mentioned, certain culture-specific words, primarily a few West-Asian toponyms with a strong identity-related associative and symbolic force, as well as lexemes labelling oriental food and dishes, appear to be in use increasingly often in the streets of Sombor, also bearing witness to the presence of a new population in the city.

The concluding remarks summarize the findings and corroborate the hypothesis concerning the recent changes in the city's linguistic landscape both owing to the all-pervasive continuous processes of linguistic angloglobalization and the constant presence of a new non-native population. Such conclusions may serve as a starting point for further research of this kind in towns and cities along the so-called Balkan migrant route.

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за англистику
Др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад, Србија
olgapk@ff.uns.ac.rs
kavgic@ff.uns.ac.rs

Примљен: 25. септембра 2023.
Прихваћен за штампу новембра 2023.